

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

לימודי סטודנטים ישראלים בתחומי החינוך וההוראה במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית

מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט

כתיבה: יובל וורגן

ב' בשבט תשע"ב

26 בינואר 2012

אישור: ד"ר שירלי אברמי, מנהלת מרכז המחקר והמידע

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

תמצית

מסמך זה נכתב לבקשת חבר הכנסת אלכס מילר, יושב-ראש ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, לקראת דיון בוועדה בנושא "פתרונות לימודיים לסטודנטים הבדואים במערכת ההשכלה הגבוהה".

ברקע לכתיבת מסמך זה ניצבות פניות שהגיעו אל ועדת החינוך של הכנסת שלפיהן סטודנטים במגזר הלא-יהודי, ובייחוד במגזר הבדואי, אשר מעוניינים להשתלב כמורים במערכת החינוך בישראל, החלו לפנות ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית, אם עקב קושי למצוא מקום במסלולים המתאימים במכללות האקדמיות לחינוך ואם מסיבות אחרות. תופעה מעין זו, אם אכן קיימת, עשויה להצביע על הצורך בבחינת היבטים שונים בפעולתה של מערכת החינוך:

- מדיניות הקבלה של סטודנטים מהמגזר הלא-יהודי, ובייחוד מהמגזר הבדואי, למכללות האקדמיות לחינוך – יש לבחון אם יש הגבלות מסוימות המקשות על סטודנטים אלו להתקבל ללימודי חינוך והוראה בישראל, וכך גורמות להם לפנות ללימודים במוסדות זרים (אף שהנתונים מלמדים ששיעורם של הסטודנטים מהמגזר הלא-יהודי במכללות האקדמיות לחינוך גדול מחלקו של מגזר זה באוכלוסייה); סוגיה זו יש לבחון בין היתר לנוכח הצורך של המגזר בכוחות הוראה חדשים. כמו כן, ייתכן כי ראוי לבחון את מנגנוני התמיכה הכלכלית, הלימודית והחברתית-תרבותית העומדים כיום לרשות סטודנטים ממגזר זה במהלך לימודיהם במכללות לחינוך כגורם נוסף שעשוי להשפיע על בחירתם ללמוד במוסד זר.

- מדיניות מערכת החינוך בכל הנוגע לבחינת התאמתה של ההכשרה האקדמית בתחומי החינוך וההוראה הניתנת במוסדות זרים למטרות החינוך ולדרישות ההוראה בישראל – יש לבחון מה מידת הבקרה הרצויה על הרמה האקדמית ועל התכנים שמוקנים במסגרת לימודים אקדמיים קודמים במוסד זר (אם בתחום החינוך ואם בתחומים אחרים) בקרב סטודנטים במסלולי הסבת אקדמאים להוראה ובקרב מועמדים למשרות הוראה במערכת החינוך. מזווית אחרת, אפשר לבחון אם ראוי לאמץ מתכונת הכשרה מסוימת בתחומי החינוך וההוראה הפועלת כיום במוסד אקדמי זר ומושכת סטודנטים ישראלים בתחומי התמחות מסוימים, וייתכן כי אינה מוצעת כיום (או שהיא מוצעת באופן שונה בתכלית) במערכת ההכשרה בישראל.

במסמך מוצג מידע בנושאים האלה: רקע בדבר יציאתם של סטודנטים ערבים אזרחי ישראל ללימודים אקדמיים מחוץ לישראל בכלל וברשות הפלסטינית בפרט; נתונים על מספר הסטודנטים הישראלים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית בכלל ובתחומי החינוך וההוראה בפרט; נתונים על מספר הסטודנטים מן המגזר הלא-יהודי, ובייחוד מן המגזר הבדואי, הלומדים כיום במכללות האקדמיות לחינוך, ומדיניות הקבלה של מכללות נבחרות; עמדת משרד החינוך בנושא.

מבדיקתנו עולה כי בשלב זה הגוף היחיד המחזיק בנתונים מקיפים על מספר הסטודנטים הישראלים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית הוא משרד החינוך וההשכלה הגבוהה של הרשות. על-פי נתוני גוף זה, כיום לומדים באוניברסיטת חברון מאות סטודנטים ישראלים לתואר ראשון בתחומי החינוך וההוראה. מספרם הכולל של הסטודנטים הישראלים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית בכל תחומי הלימוד – רובם הגדול בשתי האוניברסיטאות שבג'נין ובחברון – נתון בעלייה מתמדת, והוא מוערך כיום ב-1,300 סטודנטים. נדגיש כי בשלב זה מדובר בנתונים ראשוניים, המבוססים ברובם על מקור יחיד ונוגעים לתופעה הנמצאת ככל הנראה בחיתוליה, לפיכך יש לנהוג בהם זהירות ולשוב ולבחון אותם עם הזמן ועל בסיס מקורות מידע נוספים.

1. רקע¹

נושא הגישה להשכלה גבוהה בקרב המיעוט הערבי בישראל עולה על-סדר היום הציבורי והפרלמנטרי לעתים תכופות. ככלל, בעשורים האחרונים חלה עלייה ניכרת במספרם של האקדמאים הערבים בישראל ובמספרם של הסטודנטים הערבים באוניברסיטאות. בתוך כך, ניכרת פריסה רחבה יותר של תחומי לימוד בקרב הסטודנטים הערבים ועלייה ניכרת במספר הנשים הערביות הלומדות במוסדות להשכלה גבוהה לעומת עשורים קודמים.

עם זאת, גם כיום מומחים ואנשי מקצוע מקרב הציבור הערבי מצביעים על שורה של בעיות המהוות לטענתם חסם בפני השתלבות רחבה יותר של ערבים בתחום ההשכלה הגבוהה. בין היתר נטען כי הבחינה הפסיכומטרית מתאפיינת בהטיה תרבותית הגורמת להישגים נמוכים בקרב נבחנים ערבים, מגבלת הגיל בתחומי לימוד מסוימים מקשה על סטודנטים ערבים את הקבלה (אף אם הם עומדים בתנאי הקבלה האחרים), ושיעור הסטודנטים הערבים באוניברסיטאות עודנו נמוך הרבה יותר משיעור הערבים באוכלוסייה (הפער בין יהודים לערבים גדל ככל שהתואר מתקדם יותר, והוא משתקף בבירור גם בשיעור חברי הסגל האקדמי הערבים). נוסף על כך, מומחים הצביעו על מחסור במסגרות מתאימות לתמיכה כלכלית ולתמיכה חברתית-תרבותית בסטודנטים במגזר הערבי, הן לעומת המגזר היהודי והן בכלל.

אחת התופעות הנזכרות בשנים האחרונות בהקשר של הגישה של האוכלוסייה הערבית בישראל להשכלה גבוהה היא **יציאתם של סטודנטים ערבים אזרחי ישראל ללימודים בחו"ל**. למשל, מחקר מקיף שערכו בשנים האחרונות ד"ר ח'אלד עראר וד"ר קוסאי חאגי-יחיא מלמד שכיום לומדים בירדן יותר מ-5,400 סטודנטים מישראל.² במבוא למחקרם ציינו החוקרים כי "התפיסה המושגית המנחה את המחקר היא שככל שגוברים חסמי הכניסה בפני קבלה לאוניברסיטאות בישראל, ובמיוחד במקצועות החופשיים, קרי, הבחינה הפסיכומטרית, חתך הגיל, הראיון האישי ונתוני הבגרות של התלמידים, כך מתעצמים גורמי הדחיפה ובצדס גורמי המשיכה ללימודים בירדן – שפה ותרבות ערבית, סף כניסה נמוך וקרבה גיאוגרפית".³

בשנת 2008 פורסם בכלי התקשורת כי יציאת הסטודנטים הערבים מישראל ללימודים מחוץ לישראל לא פסחה גם על המוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית, ובין היתר דווח כי באוניברסיטה האמריקנית הערבית בג'נין לומדים 300 סטודנטים ישראלים (לעומת 160 סטודנטים בשנה שקדמה לה – עלייה של 45%).⁴ הנושא נזכר בכמה פרסומים נוספים,⁵ אולם טרם נדון באופן מעמיק. כמו כן, עד כה לא היה ידוע על נטייה של סטודנטים ישראלים בכלל, וסטודנטים ערבים מישראל בפרט, לצאת ללימודים

¹ המועצה להשכלה גבוהה, דוח ועדת המשנה של ותי"ת לקידום ההשכלה הגבוהה בקרב האוכלוסייה הערבית בראשות פרופסור מאג'ד אל-חאגי, דצמבר 2001; מאמרים בתוך ספרם של ח'אלד עראר וקוסאי חאגי-יחיא (עורכים), **האקדמאים וההשכלה הגבוהה בקרב הערבים בישראל: סוגיות ודילמות**, תל-אביב: הוצאת רמות, 2007; ח'אלד אבו-עסבה, **החינוך הערבי בישראל – דילמות של מיעוט לאומי**, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 2007; יאסר עוואד, "ייצוג האזרחים הערבים במערכת ההשכלה הגבוהה", עמותת "סיכוי" לקידום שוויון אזרחי, 2008; מרכז המחקר והמידע של הכנסת, **נתונים על סטודנטים מהמגזר הערבי במוסדות להשכלה גבוהה**, כתב: איתי פידלמן, יולי 2009.

² מחקרים קודמים של החוקרים עראר וחאגי-יחיא (וחוקרים אחרים) הצביעו גם על יציאה של סטודנטים ערבים רבים מישראל ללימודים גבוהים בגרמניה (בשנות ה-80 וה-90 של המאה ה-20), ברומניה ובמדינות אירופיות אחרות.

³ ח'אלד עראר וקוסאי חאגי-יחיא, "ירדניזציה" של ההשכלה הגבוהה בקרב הערבים בישראל, מחקרי פלורסהיימר – המכון ללימודים עירוניים ואזוריים, האוניברסיטה העברית בירושלים, יולי 2011.

ראו גם: קוסאי חאגי-יחיא וח'אלד עראר, "יציאת סטודנטים ערבים מישראל ללימודים גבוהים בירדן: גורמים דוחפים, גורמים מושכים ואתגרים", בתוך: ראסם חימאסי (עורך), **ספר החברה הערבית בישראל (3) – אוכלוסייה, חברה, כלכלה**, הוצאת הקיבוץ המאוחד ומכון ון-ליר בירושלים, עמ' 227-250.

⁴ פאדי עיאדאת, "במקום לעשות פסיכומטרי, מאות ערבים ישראלים לומדים ברשות", **הארץ**, 6 בנובמבר 2008.

⁵ דיראסאת – מרכז ערבי למשפט ומדיניות, "מסלול המכשולים: אתגרים וכיווני פעולה לשילוב מהותי של האזרחים הערבים במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל", נייר עמדה שהוגש למועצה להשכלה גבוהה, יוני 2011.

בחוו"ל בתחומי החינוך וההוראה. זאת ועוד, מחקרים שנערכו בנושא הכשרת המורים הערבים במכללות האקדמיות לחינוך בישראל מלמדים ששיעור הסטודנטים הערבים במכללות אלו דווקא גדול מהשיעור היחסי של המגזר באוכלוסייה.⁶

בתשובה על פנייתנו מסר ד"ר קוסאי חאגי-יחיא מן המכללה האקדמית בית-ברל כי בימים אלו הוא חוקר יציאת סטודנטים ערבים מישראל ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית, ובייחוד באוניברסיטה הערבית האמריקנית בג'נין. לפי ד"ר חאגי-יחיא, בשנת הלימודים הנוכחית (2011/12) לומדים באוניברסיטה זו כ-800 סטודנטים ערבים מישראל. לדבריו, רובם הגדול לומדים רפואת שיניים ומקצועות פארה-רפואיים, ואין בהם סטודנטים בתחום החינוך וההוראה. אשר ללימודים של סטודנטים ערבים ישראלים בתחומי החינוך וההוראה במוסדות אחרים להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית, ד"ר חאגי-יחיא מציין כי ככל הידוע מדובר בסטודנטים מעטים, שלומדים בעיקר אנגלית ודת האסלאם, ונראה שלא מדובר בתופעה.⁷

הערכות דומות שלפיהן סטודנטים ישראלים מעטים לומדים כיום בתחומי החינוך וההוראה במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית, ולכל היותר כמה עשרות סטודנטים, עלו גם בכמה שיחות שניהלנו עם אנשי אקדמיה נוספים ועם מנהלי מחלקות חינוך ברשויות מקומיות של המגזר הבדואי בנגב. רק לפי הערכה אחת שנמסרה לנו מדובר במספר גדול יותר – כ-300 סטודנטים. בשיחות אלו הועלו כמה נימוקים אפשריים לפנייה של סטודנטים ישראלים ללימודים כאלה ברשות הפלסטינית, ובהם: רמת לימודים גבוהה בתחומים כגון הוראת השפה הערבית, הוראת השפה האנגלית ולימודי דת (אשר בזכותה ציינו כמה ממנהלי מחלקות החינוך ברשויות המקומיות כי יקלטו ברצון מורים בוגרי מוסדות אלו); קושי בשפה העברית; שכר לימוד נמוך (על-פי הערכות, בין 2,500 ל-5,000 ש"ח בשנה); אווירה לימודית ותרבותית מוכרת.

1.1. עמדת משרד החינוך בנושא⁸

למשרד החינוך אין מידע או נתונים על לימודי סטודנטים ישראלים ברשות הפלסטינית בכלל, ובתחומי החינוך וההוראה בפרט. בתשובה על פנייתנו מסר המשרד כי המחסור בנתונים נובע מכך שהמוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית אינם מעוניינים למסור נתונים (או לשתף פעולה) עם גורמים רשמיים כגון משרד החינוך, ונוכח מצב זה, נראה כי הדבר אינו מתפקידו של המשרד.

מנהל האגף להכשרת עובדי הוראה במשרד החינוך, מר נח גרינפלד, מסר כי אין מחסור במקומות לימוד במסלולים להכשרת מורים במכללות לחינוך בעבור מועמדים מן המגזר הלא-יהודי בכלל ומן המגזר הבדואי בנגב בפרט. לדבריו, מדי שנה מתקבלים ללימודים במכללות לחינוך כ-1,800 סטודנטים מן המגזר הלא-יהודי ללימודים סדירים ובמסלולי הסבת אקדמאים להוראה; למשל, מכללת אחווה והמכללה לחינוך על-שם קיי מקבלות מדי שנה כ-150 מועמדים מהמגזר הבדואי בנגב. מר גרינפלד ציין כי שתי המכללות מקבלות ללימודים כל מועמד מהמגזר הבדואי אשר עומד בתנאי הקבלה.

בתשובה על שאלתנו בדבר נתונים על סטודנטים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה אשר למדו לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית ציין המשרד כי אין ברשותו נתונים מסוג זה,

⁶ ראו המקורות שצוינו בהערה 1; איימן אגבריה, "הכשרת המורים הערבים בישראל: שוויון, הכרה ושיתוף", בתוך: דרורה כפיר (עורכת), **חיפוש גורלי – החברה בישראל מחפשת מורים טובים** – אסופת מאמרים, מכון מופ"ת, 2011.

⁷ ד"ר קוסאי חאגי-יחיא, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 27 בדצמבר 2011.

⁸ עבדאללה חטיב, מנהל אגף החינוך במגזר הערבי, משרד החינוך; נח גרינפלד, מנהל האגף להכשרת עובדי הוראה, משרד החינוך; תשובות על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 3 ו-4 בינואר 2012.

משום שכל הסטודנטים שהם בוגרי תואר ראשון ממוסד בחו"ל מסווגים במערכות המידע באופן אחיד, בלי ציון מקום הלימודים המדויק.

2. נתונים

2.1 סטודנטים ישראלים שלומדים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית

להלן יוצגו נתוני משרד החינוך וההשכלה הגבוהה ברשות הפלסטינית על סטודנטים ישראלים הלומדים במוסדות מוכרים להשכלה גבוהה שבאחריות הרשות.⁹ נתוני גוף זה מלמדים כי שלא כמו ההערכות שנזכרו לעיל, כיום לומדים באוניברסיטת חברון מאות סטודנטים ישראלים לתואר ראשון בתחומי החינוך וההוראה. מספרם הכולל של הסטודנטים הישראלים בכל תחומי הלימוד הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית – רובם הגדול באוניברסיטאות שבג'נין ובחברון – נתון בעלייה מתמדת, והוא מוערך כיום בכ-1,300 סטודנטים. נדגיש כי בשלב זה מדובר בנתונים ראשוניים, המבוססים ברובם על מקור יחיד, ונוגעים לתופעה הנמצאת ככל הנראה בחיתוליה. לפיכך, יש לנהוג בהם זהירות ולשוב ולבחון אותם לאורך זמן ועל בסיס מקורות מידע נוספים.¹⁰

נתוני משרד החינוך וההשכלה הגבוהה של הרשות הפלסטינית בדבר מספר הסטודנטים הישראלים

במוסדות מוכרים להשכלה גבוהה שבאחריות הרשות, 2011/12-2006/7

2011/12	2010/11	2009/10	2008/9	2007/8	2006/7	
לא נמסר (מוערך בכ-800)	593	252	100	62	36	האוניברסיטה הערבית האמריקנית בג'נין
502	לא נמסר	70	48	44	14	אוניברסיטת חברון
6	26	14	12	21	4	מוסדות אחרים
(מוערך בכ-1,300)**	*619	336	160	127	54	סך הכול

* יש לשים לב שמספר זה אינו כולל סטודנטים שלמדו באוניברסיטת חברון באותה שנה, שעליהם לא נמסר מידע; בהנחה שמספר הסטודנטים באוניברסיטה זו אינו קטן ממספרם בשנה שקדמה לה, אפשר לשער שמספר הסטודנטים הכולל באותה שנה היה 700 לכל הפחות, וייתכן שאף הרבה יותר (מכיוון שמספר הסטודנטים בשנת 2011/12 מלמד על גידול ניכר במספר הישראלים הלומדים באוניברסיטה זו לעומת השנים הקודמות, אפשר להניח כי גם בשנת 2010/11 גדל מספרם).

** יש לשים לב שטרם נמסר לנו נתון רשמי בדבר מספר הסטודנטים שלומדים באוניברסיטה הערבית האמריקנית בג'נין בשנה זו. מספרם מוערך כאמור ב-800; לפיכך, המספר הכולל מוערך ב-1,300 סטודנטים לכל הפחות.

להלן נתונים מפורטים יותר על מספר הסטודנטים הישראלים באוניברסיטאות שבג'נין ובחברון, לפי תחומי לימוד.

⁹ מקור: משרד החינוך וההשכלה הגבוהה של הרשות הפלסטינית, ינואר 2012. נראה כי הנתונים אינם כוללים סטודנטים ערבים תושבי מזרח-ירושלים, אולם הדבר ראוי לבדיקה נוספת.

תודתנו נתונה לאחמד חטיב ממרכז המחקר והמידע של הכנסת על סיועו הרב בקבלת הנתונים.

¹⁰ הנתונים בדבר מספר הסטודנטים הישראלים באוניברסיטת חברון אומתו מול האוניברסיטה עצמה: כ-500 סטודנטים ישראלים לומדים כיום באוניברסיטה זו, ומתוכם יותר מ-300 בתחומי החינוך וההוראה.

סטודנטים ישראלים באוניברסיטה הערבית האמריקנית בג'נין, 2010/11

593	כלל הסטודנטים הישראלים בשנת 2010/11
420	מקצועות פארה-רפואיים מתוכם:
65	סיעוד
152	פיזיותרפיה
152	ריפוי בעיסוק
51	מקצועות פארה-רפואיים אחרים
123	רפואת שיניים
20	שפה אנגלית
8	משפטים
22	תחומים אחרים

סטודנטים ישראלים באוניברסיטת חברון, 2011/12

502	כלל הסטודנטים הישראלים בשנת 2011/12
311	חינוך מתוכם:
119	חינוך יסודי
61	חינוך על-יסודי – הוראת השפה האנגלית
121	חינוך על-יסודי – הוראת השפה הערבית
10	תחומי חינוך אחרים
150	שריעה (לימודי דת אסלאמיים)
15	מדעי הרוח (כגון היסטוריה, שפה וספרות ערבית, שפה וספרות אנגלית)
7	סיעוד
6	מדע וטכנולוגיה
13	תחומים אחרים

יש לציין כי מניתוח נתונים נוספים שהתקבלו ממשרד החינוך וההשכלה הגבוהה של הרשות הפלסטינית על הסטודנטים הישראלים הלומדים בשנה הנוכחית באוניברסיטת חברון עולה כי **יותר מ-80% מהם (כ-420 סטודנטים) מתגוררים באזור הנגב**,¹² ולפיכך יש להניח כי רובם שייכים למגזר הבדואי.

¹¹ בשלב זה טרם התקבלו נתונים מפורטים על התפלגות הסטודנטים בפילוח לפי מגדר לשנת 2011/12. בשנת הלימודים 2010/11 נשים היו שני-שלישים (66%) מהסטודנטים הישראלים הלומדים במוסדות האמורים.

2.2 סטודנטים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך

כאמור, משרד החינוך מסר בתשובה על פנייתנו כי אין בידיו נתונים מרוכזים על מספר הסטודנטים הלומדים במסלולים להסבת אקדמאים להוראה במכללות האקדמיות לחינוך שהם בוגרי תואר ראשון ממוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית. לפיכך, פנינו אל כמה מן המכללות לחינוך שבהן לומדים סטודנטים ערבים רבים וביקשנו את נתונייהן; להלן יוצגו התשובות.

אלקאסמי – מכללה אקדמית לחינוך¹³ – לפי תשובת ראש המכללה על פנייתנו, בשנים 2003-2011 למדו במכללה כ-90 סטודנטים ישראלים בוגרי מוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית (55% בוגרי אוניברסיטת חברון, 25% בוגרי אוניברסיטת ביר-זית ו-20% בוגרי אוניברסיטת אלנג'אח בשכם); מתוכם 16 סטודנטים לומדים במכללה בשנה זו.

הלומדים בשנים האמורות היו בעלי תואר ראשון במגוון מקצועות בתחומי מדעי החברה והרוח ומדעי המחשב (ובהם תקשורת, פסיכולוגיה, חינוך, סוציולוגיה, מדעי המחשב, מינהל עסקים, גיאוגרפיה, לימודי דת ושפות). רובם הגיעו למכללת אלקאסמי עם תואר ראשון בתחום שאינו כלול בלימודי ההוראה במכללה, ולפיכך השתלבו במסגרת הסבת אקדמאים להוראה בתחומי השפה הערבית, לימודי דת ואסלאם, חינוך לגיל הרך, אנגלית, מחשבים ומתמטיקה.

לדברי ד"ר מוחמד עיסאוי, ראש המכללה, הסיבה העיקרית לפנייתם של סטודנטים ערבים מישראל ללימודים ברשות הפלסטינית היא הקושי שלהם להתקבל ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל, ובייחוד הקושי בשפה העברית ובבחינה הפסיכומטרית. ד"ר עיסאוי ציין כי עקב האפשרויות המוגבלות העומדות בפניהם, מרבית הבוגרים האמורים מתקשים להשתלב בשוק העבודה הישראלי, ולכן פונים להסבה לתחום ההוראה בכלל, ובמכללת אלקאסמי בפרט.

מכללת סחי'ן להכשרת עובדי הוראה – לפי תשובת המכללה על פנייתנו, כיום לומדים בה במסלול הסבת אקדמאים להוראה שני סטודנטים ישראלים שהם בוגרי מוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית.¹⁴

המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל – חיפה – לפי תשובת המכללה על פנייתנו אין בה סטודנטים להוראה שהם בוגרי מוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית. המכללה ציינה כי המוסדות האמורים אינם כלולים ברשימת המוסדות המוכרים על-ידי משרד החינוך, ולכן המכללה אינה מקבלת למסלול הסבת אקדמאים להוראה סטודנטים בוגרי המוסדות האלה.¹⁵

מכללת דוד ילין – בתשובת המכללה על פנייתנו צוין כי "כיוון שתארים אלה אינם מוכרים על-ידי המדינה, אין למעשה כמעט סטודנטים מהמגזר הערבי הלומדים במסלול להכשרת אקדמאים להוראה".

¹² רישומי משרד החינוך וההשכלה הגבוהה של הרשות הפלסטינית בדבר מקום המגורים של הסטודנטים כוללים קטגוריות שונות; מ-508 הסטודנטים הלומדים ברשות הפלסטינית בשנה זו (מתוכם 502 באוניברסיטת חברון), 338 רשומים כמתגוררים ב"אזור באר-שבע", 71 רשומים כמתגוררים בעיר רהט ו-9 רשומים כמתגוררים ב"נגב".

¹³ ד"ר מוחמד עיסאוי, ראש מכללת אלקאסמי – מכללה אקדמית לחינוך, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2 בינואר 2012.

¹⁴ פרופ' מחמוד חליל, נשיא מכללת סחי'ן להכשרת עובדי הוראה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 18 בינואר 2012.

¹⁵ ד"ר סלמאן עליאן, ראש המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל – חיפה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 11 בינואר 2012.

כמו כן צוין כי "בוגרי מוסדות אלה [מוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית] מתקבלים למכללה כסטודנטים לתואר ראשון ותעודת הוראה".¹⁶

המכללה האקדמית לחינוך על-שם קיי – בתשובת המכללה על פנייתנו צוין כי בשנת תש"ע החל את לימודיו סטודנט אחד בלבד שקיבל את התואר הראשון שלו באוניברסיטת חברון שברשות הפלסטינית, ומלבדו לא למדו במכללה בחמש השנים האחרונות סטודנטים בוגרי מוסדות פלסטיניים להשכלה גבוהה.¹⁷

בשולי הדברים נציין כי בשלב זה לא ברור מדוע שתיים מן המכללות האקדמיות לחינוך ציינו בתשובתן שהן סבורות שתארים ממוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית אינם מוכרים בישראל באופן גורף, ואילו הגף להערכת תארים אקדמיים מחו"ל במשרד החינוך ציין לפנינו כי הוא בודק תארים אלו על-פי הכללים (המכונים "כללי רכלבסקי"¹⁸) שלפיהם נבדקים תארים ממדינות אחרות.

2.3. תארים שנשקלו בגף להערכת תארים אקדמיים מחו"ל

כאמור, הגף להערכת תארים אקדמיים מחו"ל במשרד החינוך בודק את שקילותם של תארים אקדמיים שניתנו במוסדות מוכרים להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית. להלן נתונים בדבר מספר הפניות להכרה בתארים אקדמיים שניתנו במוסדות אלו אשר טופלו בגף, לפי שנת סיום הלימודים לתואר. יש להדגיש כי הנתונים נוגעים לתארים בכמה התמחויות נבחרות בתחומי חינוך והוראה, ואינם כוללים תארים בתחומים אחרים, כגון לימודי שפה או מדעים (שאינם לצורך הוראה) ולימודי דת.

2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	
12	9	8	4	1	4	16	18	30	16	תואר ראשון
10	5	4	2	2	1	4	1	5	8	תואר שני
22	14	12	6	3	5	20	19	35	24	סך הכול

מן הנתונים עולה כי מספר הבקשות לשקילת תארים אקדמיים ממוסדות להשכלה גבוהה ברשות הפלסטינית בתחומי החינוך וההוראה שנבחרו במסגרת בדיקה זו קטן למדי, ואינו עולה על כמה עשרות בשנה (כאמור בשנת סיום הלימודים). עוד עולה מן הנתונים כי לעומת מספר זעום של בקשות שהוגשו בנוגע לתארים שנרכשו בשנים 2006-2008, יש עלייה מסוימת במספר הבקשות הנוגעות לתארים שנרכשו בשלוש השנים האחרונות, אם כי המספר הכולל עודנו נמוך למדי.

נראה כי לצורך בדיקה יסודית של הנושא יש להרחיב את החיפוש במסד הנתונים ולכלול בו תחומי לימוד רלוונטיים נוספים. על-פי תשובת משרד החינוך על פנייתנו אין בידינו מידע על הצורך שלשמו מוגשות הבקשות לאישור שקילות תארים, ולפיכך אין לדעת אם בקשה מסוימת מוגשת לצורך השתלבות במשרת הוראה במערכת החינוך.

¹⁶ ד"ר אנה רוסו, ראש המכללה האקדמית לחינוך על-שם דוד ילין בירושלים, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 12 בינואר 2012.

¹⁷ פרופ' לאה קוזמינסקי, נשיאת המכללה האקדמית לחינוך על-שם קיי בבאר-שבע, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 9 בינואר 2012.

¹⁸ ראו [אתר האינטרנט](#) של הגף להערכת תארים אקדמיים מחו"ל במשרד החינוך, וכן מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [הערכת תארים אקדמיים מחו"ל לצורכי דירוג ושכר](#), כתב: יובל וורגן, דצמבר 2006.

בשלב זה אין בידינו מידע מספיק להסקת מסקנות הנובעות ממספרן הקטן יחסית של הבקשות האמורות. יתכן כי ההסבר העיקרי לנתונים נובע מכך שלימודים של סטודנטים ישראלים בתחומי החינוך וההוראה ברשות הפלסטינית (וליתר דיוק, באוניברסיטת חברון) הם תופעה חדשה למדי, ועדיין אין מספר רב של סטודנטים שהספיקו לסיים לימודים אלו ולהגיש בקשה לאישור שקילות התואר. מכל מקום, ייתכן כי לנוכח הנתונים שהוצגו לעיל, ראוי להיערך לטיפול במספר גדול הרבה יותר של בקשות בתחום זה אשר עשויות להיות מוגשות לאישור בשנים הקרובות.

2.4 נתונים בדבר היצע וביקוש בקבלה ללימודי חינוך והוראה במכללות האקדמיות לחינוך בישראל בעבור מועמדים מן המגזר הלא-יהודי

כאמור, בפניות שהופנו אל ועדת החינוך של הכנסת נטען בין היתר כי אחד הגורמים ליציאתם של סטודנטים ישראלים (ובייחוד סטודנטים מן המגזר הבדואי) ללימודי חינוך והוראה ברשות הפלסטינית הוא קשיים בקבלה למכללות האקדמיות לחינוך בישראל. מנגד, כפי שצוין לעיל, משרד החינוך הדגיש בתשובתו על פנייתנו כי המכללות האקדמיות לחינוך בדרום הארץ מקבלות כל מועמד ללימודים מהמגזר הבדואי אשר עומד בתנאי הקבלה.

כדי להרחיב את המצע לדיון בסוגיה זו, פנינו אל כמה מכללות לחינוך בבקשה לקבל נתונים על מספר הסטודנטים הבדואים הלומדים בהן ועל הביקוש ללימודים בהן לעומת היצע מקומות הלימוד.

להלן נתונים שנמסרו לנו מן המכללה האקדמית לחינוך על-שם קיי בבאר-שבע.

מספר הסטודנטים במכללה, לפי מגזר, בשנים תשס"ט-תשע"ב

תשע"ב	תשע"א	תש"ע	תשס"ט	
359	361	399	318	יהודים
440	428	446	354	בדואים
55.1%	54.2%	56.8%	52.7%	שיעור הסטודנטים הבדואים
799	789	785	672	סה"כ

מהנתונים שבטבלה עולה כי בארבע השנים האחרונות לא ניכרת מגמת ירידה במספרם של הסטודנטים הבדואים במכללה או בשיעורם בכלל הסטודנטים. בין תשס"ט לתש"ע חלה עלייה ניכרת במספר הסטודנטים ממגזר זה, וכן במספר הכולל של הסטודנטים במכללה. בתשובת המכללה על פנייתנו צוין בהקשר זה כי "מכללה רב-תרבותית, מכללת קיי שואפת לשמירה על מאזן במספרי הסטודנטים היהודים והבדואים במכללה (כ-50% בכל מגזר)". עוד צוין בתשובה כי ככלל, הביקוש ללימודים אינו עולה במידה ניכרת על ההיצע, בהתחשב בדרישות הסף לקבלה ללימודים. בצד זאת, בין תשע"א לתשע"ב חלה עלייה במספר הנרשמים ללימודי שנה א' במכללה הן במגזר הבדואי (133 נרשמים בתשע"ב לעומת 91 בתשע"א) והן במגזר היהודי (125 לעומת 86).¹⁹

ממכללת אחווה נמסר לנו כי בשנת הלימודים הנוכחית לומדים במכללה 303 סטודנטים מהמגזר הלא-יהודי, ומתוכם 229 סטודנטים מן המגזר הבדואי בלימודים סדירים (לתואר ראשון ותעודת הוראה) ו-74 סטודנטים בלימודי המשך. שיעור הסטודנטים מן המגזר הלא-יהודי בכלל הסטודנטים במכללה הוא כ-20%, ולדברי נשיא המכללה לא חל בו שינוי ניכר בשנים האחרונות. בצד זאת, בתשובת המכללה צוין כי

¹⁹ פרופ' לאה קוזמינסקי, נשיאת המכללה האקדמית לחינוך על-שם קיי בבאר-שבע, תשובות על פניות מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 28 בדצמבר 2011 ו-2 בינואר 2012.

הביקוש ללימודים בה מצד המגזר הלא-יהודי **עולה** על ההיצע, ויש הגבלה של מספר הסטודנטים הכולל במכללה על-פי מכסה שקובע משרד החינוך.

ממכללת דוד ילין בירושלים נמסר לנו כי הרוב הגדול של הסטודנטים מהמגזר הערבי במכללה לומדים במסלול לחינוך מיוחד שהוא ייעודי לחברה הערבית. מספרם כיום הוא 208, והם כ-17% מכלל הסטודנטים הסדירים במכללה. לדברי ד"ר אנה רוסו, ראש המכללה, בד בבד עם העלייה בדרישות הקבלה למכללה ירד מספר העומדים בתנאי הקבלה מקרב החברה הערבית. בצד זאת, ד"ר רוסו מציינת כי יש ביקוש הולך וגובר ללימודים במכללה בקרב תושבי מזרח-ירושלים.

יש להדגיש כי בשלב זה טרם בדקנו את המצב בכל הנוגע לקבלת סטודנטים מן המגזר הלא-יהודי ללימודי תואר ראשון בחינוך באוניברסיטאות בישראל. על פני הדברים נראה כי יש מקום להרחיב את הבדיקה ולכלול בה גם מוסדות אלו.

נספח א'

תנאי הקבלה ללימודים סדירים במכללות לחינוך בשנת הלימודים הנוכחית (תשע"ב):²⁰

- א. ציון משולב מינימלי של 525 לפחות (ציון משולב הוא הממוצע של ציון המבחן הפסיכומטרי ושל ממוצע ציוני הבגרות).
- ב. ציון משולב של 630 לפחות למתקבלים לתוכנית המצוינים.
- ג. אין לקבל בעלי ציון ממוצע בבגרות הנמוך מ-85, וגם לא בעלי ציון פסיכומטרי הנמוך מ-475, גם אם הציון המשולב עונה על דרישת המינימום של 525.
- ד. תנאי קבלה נוספים תלויים בחוג ובמסלול, כגון מספר יחידות לימוד וציון מינימלי בתעודת הבגרות במקצוע ההתמחות.
- ה. ריאיון קבלה ללימודים.
- ו. ממועמדים ללימודים במכללות ובמסלולים של המגזר הערבי נדרש, נוסף על תנאי הקבלה הנ"ל, ציון 70 לפחות בשפה הערבית בתעודת הבגרות (3 יחידות לימוד לפחות). כמו כן הם נדרשים לעבור מבחן כניסה בשפה הערבית בציון 75 לפחות.

²⁰ משרד החינוך – האגף להכשרת עובדי הוראה, תשובה על פניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 בדצמבר 2011 (התקבלה ב-17 בינואר 2012). להרחבה ראו: משרד החינוך – האגף להכשרת עובדי הוראה, [קבלת מועמדים ללימודים סדירים והנחיות למינהל לומדים במכללות להכשרת עובדי הוראה לשנת הלימודים תשע"ב](#), 13 במרס 2011.

